

לטיול יצאנו

איך מגיעים: בנסיעה בכביש 444. לנוסעים בכביש 6 יש לרדת במחלף נחשונים ולהמשיך צפונה בכביש 444, או במחלף קסם ולהמשיך דרומה בכביש 444. בכניסה הדרומית לראש העין פונים ברמזור אל תוך העיר, לרחוב יהודה הלוי, ולאחר כ־20 מטרים פונים ימינה ומתחילים את הטיפוס בדרך כורכר לרחבת החניה של המצודה.

משך הסיוור: כשעה וחצי

דרגת קושי: קל. מתאים למשפחות.

שעות פתיחה: 8:00-16:00. שערי רחבת החניה

ננעלים ב־16:00, אין להשאיר כלי רכב בחניה.

בטיחות: אין לרדת משבילים מסומנים. אין להבעיר אש. אין לשהות באתר בשעות החשיכה.

מיד לאחר קבר השיח' מגיעים לאנדרטה לזכר הנופלים במלחמת העצמאות, חיילי חטיבת אלכסנדרוני, שלחמו לשחרור מגדל צדק וראש העין. השביל מתפתל מערבה בינות לבור מים ביוזני בצורת פעמון החצוב בסלע, גתות ישנות ומערת קבורה מימי בית שני. בחורף ובאביב מלווה את המטיילים פריחה אופיינית למקום, כגון שיחי סירה קוצנית, נוריות, עכנאי יהודה, כלניות, נרקיסים ועוד. בסתיו ניתן להתרשם מפריחת החצבים המעטרים את הגבעה. המסלול המעגלי מסתיים בתחתית הגבעה, צפונית מזרחית למגרש החנייה.

ציור המחצבות וכבשני הסיד: הציור הראשי החוצה את הגן מצפון לדרום הוא דרך ישנה אשר שימשה את תושבי הכפר בתקופות קדומות. אזור מגדל צדק הוא אחד האזורים היחידים בארץ שבו ניתן לעקוב אחרי ההתפתחות הטכנולוגית של ייצור הסיד ב־3,000 השנים האחרונות, מן התקופות הקדומות ועד לשלהי המנדט הבריטי. הדרך יורדת במתינות דרומה, ומשני עבריה שרידיהם של כבשני סיד רבים מתקופות קדומות, וכן שרידי מפעלי אבן וסיד המודרניים, שפעלו באזור עד אמצע המאה הקודמת.

את כבשני הסיד הקדומים ניתן לזהות ממזרח למצודה, על פי הבור העגול החפור באדמה ומדופן באבנים גדולות. בור זה היה חלק מתהליך שריפת אבני הגיר, ולעיתים טועים וקוראים לכבשן בור סיד.

המסלול מסתיים בגדתו הצפונית של נחל שילה, נחל אכזב המנקז את הדום שומרון אל הירקון, ומשם יש לחזור צפונה אל המצודה דרך אותו השביל.

גן לאומי מגדל צדק

סיוור בנופי החי, הצומח ובשרידי ההיסטוריה

כתב: ד"ר יריב מליחי, אקולוג מחוז מרכז, רשות הטבע והגנים

המרחב הפתוח מאפשר קיום פרודור מעבר אל שטח הגן, שמגדיל למעשה את תחומי המחיה של יונקים גדולים כמו צבוע מפוספס וצבי ארץ ישראלי, וכן של דורסים נפוצים כגון עקב חורף ובז מצוי, שלהם מהווה הגן שטח ציד. הגן הלאומי ממוקם על ציד נדידת עופות מרכזי ומאפשר הצצה, באביב ובסתיו, על מיליוני בעלי כנף בנדידה.

בעבר היו במערב השומרון עשרות בריכות חורף, אך כיום נותרו רק אחדות. בשמורת נחל שילה ואף בגבולו המערבי של הגן הלאומי, בין בתיה של ראש העין, קיימות כמה בריכות חורף המאכלסות דו חיים שונים כגון קרפדה ירוקה, אילנית מצויה וצפרדע הנחלים. בעלי חיים נוספים הם סרטנים ירודים זימרגלילים כמו תריסן וסרטן הבוצ, אשר ביצי הקיימא שלהם שכנו כל הקיץ בקרקעית הבריכה החרבה, וכן חרקי מים כגון שפירית וחיפושית שחינית.

מסלול הסיוור עובר בכמה תחנות:

המצודה: מהחניה ניתן לעלות דרומה אל המצודה, היושבת על יסודותיה של המצודה הצלבנית מיראבל (יפה נוף). על מצודה זו נבנתה בתקופה העות'מאנית טירה גדולה ששימשה את תושבי האזור. בכניסה לטירה ניתן להתרשם מהחצר המרכזית אשר שימשה את דיירי המקום ומפתחי הקשתות המקיפים אותה. במעלה המדרגות המערביות ניתן לעלות אל החדרים העליוניים ששופצו ושומרו ממש לאחרונה, וליהנות מתצפית מרהיבה דרך החלונות, מערבה אל גוש דן.

קבר השיח': מדרום לחניה עולה שביל נופי אל קבר השיח' בראז א־דין, מבנה קבר טיפוסי שבצמוד לו עץ חרוב, ומשם יש תצפית מרשימה על האזור הקרוב של ראש העין והמצודה, וגם תצפית נרחבת עד הים התיכון, הכרמל, אשדוד והרי השומרון. בשטח זה יש כמה גאיות לא עמוקים ששימשו בעבר את שטח המטווח הצבאי ואת מפעל אבן וסיד.

גן לאומי מגדל צדק נמצא מדרום מזרח לעיר ראש העין, במפגש בין שלושה אזורים גיאוגרפיים, השומרון, שפלת יהודה ומישור החוף. הוא ממוקם במורדות המערביים של הרי השומרון - אזור גיאוגרפי הנקרא הדום השומרון. גבולו הדרומי של הגן הלאומי הוא נחל שילה, אחד מיובלי הירקון, נחל אכזב המוליך זרמות שיטפוניות בעונת החורף (בתחום הגן אין מעיינות).

השפעת האדם בעיצוב נוף הצומח

חברת הצומח בסביבות הגן הלאומי משתייכת בעיקרה לקבוצת הצומח הים תיכוני. עם זאת ניכרת בה השפעת האדם, שנכחותו המתמשכת היא אחד הגורמים החשובים בעיצוב נוף הצומח במקום.

אזור הגן הלאומי ושמורת נחל שילה הממוקמת מזרחית אליו היו בעבר מרחב של חוות חקלאיות פזורות (מזרעות), שתמכו בתוצרתן במגדל צדק ובתל אפק, חוות אלה השאירו את חותמן בשטח ויצרו נישות אקולוגיות: טרסות חקלאיות נטושות שבהן מתפתחים מיני מטפסים כפרסיון גדול וזלזלת הקנוקנות; חלקות מעובדות עם מינים כקורטם דק או סירה קוצנית; בורות סיד שבהם מופיע סמר חד וטבק השיח; בשרידי החורבות שולטים מינים רודרליים (צמחי מעזבות) כחרדל לבן, סרפד הכדורים, ברקן סורי וגדילן מצוי.

עדויות נוספות לחקלאות עתיקה הם עצים המזוהים עם נוכחות האדם, כמו דקל התמר ופיקוס התאנה. בכל שטח הגן הלאומי ניכרת השפעה מתמשכת של רעייה שעודדה מינים עמידים רעייה כגון סירה קוצנית וקיפודן מצוי.

ציר נדידת עופות מרכזי

בגן לאומי מגדל צדק קיים מגוון גדול של בעלי חיים, בגלל הרצף הנרחב הקיים בינו לבין שמורת נחל שילה שממזרח. אזור נחל שילה מקיים מערכת אקולוגית כמעט שלמה